

لزوم کاربرد استانداردهای غذایی کدکس

بعضاً تطبیق مواد غذایی همواره در تعیین رشد، پیشرفت و سلامتی یک جامعه و ایجاد تغییرات و اصلاحات سیاسی در جوامع موثر بوده اند. تبادل مواد غذایی از دیرباز در جوامع به منظور تامین نیازهای افراد وجود داشته و همواره برای این تبادل، معیارها و ضوابطی مد نظر طرفین قرارداد داشته است. این معیارها و ضوابط امروزه استاندارد نامیده میشود.

تکمیل استانداردهای غذایی و تدوین آنها به صورت مجموعه قوانین معتبر و مقتدر به مشورت های گسترده، جمع آوری و ارزیابی اطلاعات، پیگیری برای تایید نتایج نهایی و بعضاً تطبیق و مصاحبه بی طرفانه برای نیل به اجماع در نظرهای علمی موثق نیاز دارد. ایجاد استانداردهایی که سلامت مصرف کنندگان را حفاظت کند و اقدامات قانونی را در فروش مواد غذایی تضمین و تسهیلات تجاری را فراهم نماید، به همکاری متخصصان رشته های مختلف علمی که مرتبط با مواد غذایی، سندبکای مصرف کنندگان، صنایع تولید و فرآوری، اداره های کنترل کیفیت مواد غذایی و تجار باشند، نیاز دارد.

با افزایش مشارکت افراد در تدوین استانداردها و تسری کدکس آلیمنتاریوس و قوانین آن به زمینه های گسترده تر، فعالیت های کمیسیون استانداردهای غذایی کدکس بیشتر شناخته می شود و تاثیر آن بیشتر و مستحکم تر می گردد. از طریق بسط استانداردهای بهداشتی و توجه به تمامی موضوعات مرتبط، کمیسیون کدکس آلیمنتاریوس، به قرار گرفتن غذا به عنوان یک ماهیت مستقل در دستور کار سیاسی کمک شایان توجهی نموده است.

کمیسیون کدکس آلیمنتاریوس چیست؟

کدکس به معنای آئین نامه، مقررات، نشانه و آلیمنتاریوس به معنای مواد غذایی است. به عبارت دیگر، کدکس جمع آوری و تطبیق بین المللی استانداردهای مواد غذایی و ارائه آن به شکل واحد است. بر اساس پیشنهاد یازدهمین کنفرانس FAO (سازمان خواربار و کشاورزی، فائو) و بیست و نهمین اجلاس WHO (سازمان بهداشت جهانی) کنفرانس مشترکی در سال ۱۹۶۳ توسط FAO/WHO در رم برگزار گردید و تشکیلات جدیدی تحت عنوان کمیسیون تدوین آئین نامه مواد غذایی به منظور اجرای استاندارد مشترک مواد غذایی شامل استانداردهایی برای کلیه مواد غذایی اعم از تبدیل شده، نیمه تبدیل شده یا خام تا مرحله مصرف بوجود آمد.

کمیسیون کدکس غذایی (CAC) یک ساختار بین دولتی است که مسئول هماهنگ کردن استانداردهای غذایی در سطح بین المللی است. اهداف اصلی آن حفظ سلامت مصرف کننده و اطمینان از عملکرد مناسب و صادقانه در تجارت غذا میباشد. CAC در دستیابی به یک هماهنگی بین المللی در مورد کیفیت و ایمنی غذا موفق عمل کرده است. این کمیسیون استانداردهای بین المللی بسیاری از محصولات غذایی و موارد ویژه ای همچون باقیمانده آفت کشته، افزودنیهای غذایی، باقیمانده داروهای دامی، بهداشت، آلوده کننده های غذایی، نشانه گذاری و... را تدوین کرده است. دولتها برای تعیین و ارتقاء سیاست گذاریهای مرتبط با سیستم کنترل غذایی ملی، پیشنهادات کدکس را مورد استفاده قرار میدهند. اخیراً کدکس مبادرت به انجام یک سری فعالیتهای بر پایه ارزیابی خطر (risk assessment) برای بررسی خطرات میکروبیولوژیکی غذاها کرده است، امری که پیش از این توجهی به آن نمی شد. فعالیت کدکس یک آگاهی جهانی در ارتباط با ایمنی و کیفیت غذا و حمایت مصرف کننده ایجاد کرده و به یک اجماع نظر عمومی دست یافته است که چگونه با این موارد یک برخورد علمی با توجه به جنبه های خطر داشته باشد. در نتیجه در حال حاضر یک اجماع نظر هماهنگ و منسجم در مورد اصول ایمنی و کیفیت غذا در سطح بین المللی وجود دارد و فشار رو به افزایشی جهت اتخاذ و اعمال این قوانین در سطح ملی و منطقه ای است.

منشاء استانداردهای غذایی کدکس

با تاسیس سازمانهای FAO و WHO در اواخر دهه ۱۹۴۰ توجه مجامع بین المللی بیشتر معطوف تدوین مقررات مواد غذایی شد. در آن زمان کشورها به طور مستقل فعالیت داشتند و تبادل نظر جهت هماهنگی میان کشورها اصلاً صورت نمی گرفت یا خیلی کم بود. این وضعیت در دیدگاه های ارائه شده در جلسه های بین المللی آن زمان منعکس گردیده است.

وضع کنندگان قوانین غذایی، تجار، مصرف کنندگان و کارشناسان FAO و WHO امیدوارند که مسئولیت رهبری را در حل مشکلاتی که مقررات و قوانین مواد غذایی در تجارت ایجاد کرده است و موجب عدم حمایت از مصرف کنندگان می شود را بر عهده گیرند. در سال ۱۹۵۳ هیات اجرایی WHO و مجمع جهانی بهداشت اعلام کرد که استفاده گسترده از مواد شیمیایی در مواد غذایی، مشکل بهداشت عمومی را بوجود آورده است و پیشنهاد کرد تا آن دو سازمان مطالعات مربوطه را انجام دهند. یکی از این مطالعات، افزودنی های مواد غذایی را به عنوان یک عامل بحرانی مشخص نمود. متعاقب آن FAO و WHO در سال ۱۹۵۵ اولین کنفرانس مشترک خود را در زمینه افزودنی های مواد غذایی برگزار نمودند. آن کنفرانس منجر به تشکیل کمیته کارشناسی مشترک FAO و WHO در زمینه افزودنی های مواد غذایی

(JECFA) گردید ، که پس از ۴۰ سال هنوز جلسه های آن به طور منظم برگزار می گردد .

بر اساس پیشنهاد یازدهمین کنفرانس FAO (سازمان خواربار و کشاورزی) و بیست و نهمین اجلاس WHO (سازمان بهداشت جهانی) در کنفرانس مشترکی که در سال ۱۹۶۳ توسط FAO/WHO در رم برگزار گردید تشکیلات جدیدی تحت عنوان کمیسیون تدوین آئین نامه مواد غذایی به منظور اجرای استاندارد مشترک FAO/WHO در زمینه مواد غذایی بوجود آمد .

دستاوردهای کدکس

استانداردهای غذایی کدکس تنها مرجع بین المللی

از زمانی که اولین اقدام برای تدوین استانداردهای غذایی در سال ۱۹۶۱ صورت گرفت ، کمیسیون استانداردهای غذایی کدکس که وظیفه بهبود استانداردهای غذایی را بر عهده دارد ، توجه جهان را به امنیت و کیفیت مواد غذایی جلب کرد . در خلال سه دهه ، تمامی ابعاد مهم مربوط به حفاظت از سلامت مصرف کننده و رویه منصفانه در تجارت مواد غذایی تحت نظارت این کمیسیون قرار گرفته است .

این کمیسیون سطح آگاهی جامعه جهانی نسبت به موضوع سلامت مواد غذایی و موارد مرتبط به آن را تا حد بی سابقه ای بالا برده و در نتیجه به تنها مرجع بین المللی برای بهبود استانداردهای غذایی تبدیل شده است . کمیسیون کدکس از طریق ایجاد نقطه تماس بین المللی و برگزاری گردهمایی به منظور گفتگو و تبادل اطلاعات در زمینه موضوع های مرتبط با مواد غذایی ، نقش بسیار سرنوشت ساز و حساس خود را عملی می سازد . این کمیسیون در زمینه مقررات و استانداردهای مواد غذایی مقاله های علمی معتبری را به رشته تحریر در آورده و کمیته های کارشناسی و جلسه های مشاوره بی شماری را تدارک دیده است . همچنین نشست های بین المللی با شرکت افراد و سازمانهای بسیار با تجربه در امر مواد غذایی و موضوع های مرتبط با آن را ترتیب داده است .

اهداف کلی کمیسیون کدکس را می توان به این شرح عنوان کرد

۱- حمایت از سلامت مصرف کنندگان و تضمین تجارت عادلانه مواد غذایی

۲- تسهیل روابط تجاری و هماهنگ نمودن اقدامات انجام شده در زمینه مواد غذایی

۳- هماهنگ نمودن کلیه فعالیت های استاندارد مواد غذایی که از سوی سازمانهای دولتی و غیردولتی (در سطح بین المللی) صورت می پذیرد .

۴- تعیین اولویت و ارائه راهنمایی های لازم در زمینه پیش نویس های استاندارد یا کمک سازمانهای ذی نفع

۵- نهایی کردن استانداردها و انتشار آنها به صورت مقررات یا کدکس در قالب استانداردهای منطقه ای یا بین المللی

۶- تکمیل و اصلاح استانداردهای منتشر شده پس از بررسیهای لازم

کمیسیون کدکس هر ۲ سال یکبار و به نوبت در مقر FAO در رم و WHO در ژنو برگزار می گردد . بیش از ۵۰۰ نفر در جلسه عمومی حضور می یابند . ریاست هیات های نمایندگی کشورها را مسئولین عالی رتبه دولتی به عهده دارند .

اعضای هیات های ملی معمولاً از میان نمایندگان بخش صنعت ، اتحادیه مصرف کنندگان و مراکز آموزشی هستند . کشورهایی که هنوز عضوی در این کمیسیون ندارند ، اغلب به صورت ناظر در آن حاضر می شوند . البته تعدادی از سازمانهای دولتی و غیردولتی بین المللی نیز به عنوان ناظر حضور دارند . اگر چه آنها به عنوان ناظر در جلسه ها شرکت می جویند ، ولی عرف کمیته استانداردهای غذایی «کدکس» بدین گونه است که به چنین سازمان هایی نیز اجازه ارائه نقطه نظراتشان را در تمام مراحل به جز تصمیم گیری نهایی می دهد . این کمیسیون برای تسهیل ارتباط دولت ها ، نقاط تماس کشوری را تاسیس کرده است و بسیاری از کشورهای عضو ، کمیته های ملی استاندارد غذایی دایر کرده اند .

فعالیت های کدکس

۱- تهیه و گردآوری استانداردهای بین المللی غذایی

یکی از اهداف اصلی این کمیسیون گردآوری و تهیه استانداردهای غذایی و انتشار آنها در کتاب های استاندارد غذایی است .

۲- بازنگری استانداردهای کدکس

کمیسیون و نهادهای فرعی ، در صورت ضرورت متعهد به بازنگری استانداردهای کدکس و متون مربوطه هستند تا سازگاری و مطابقت آنها با دانش علمی روز تضمین گردد .

۳- پذیرش استانداردهای غذایی کدکس توسط کشورهای عضو

اصول عمومی استانداردهای غذایی کدکس روشهایی را مشخص می کنند که کشورهای عضو می توانند استانداردهای کدکس را بپذیرند . روش های پذیرش در اصول عمومی به وضوح تعریف شده اند و تطبیق آنها توسط کمیسیون کدکس انجام میشود .

۴- تشکیلات کدکس

کمیسیون کدکس از یک کمیته اجرایی و دبیرخانه تشکیل شده است و از نقطه نظر تشکیلات فنی و تخصصی دارای چهار گروه مشخص میباشد . رئیس کمیسیون استانداردهای غذایی کدکس ، از مقامات ارشد FAO به حساب می آید که در راس برنامه های استاندارد غذایی مشترک FAO و WHO فعالیت می کند و محل دبیرخانه آن در اداره استاندارد و کیفیت موادغذایی FAO در رم واقع شده است . دبیرخانه کمیسیون با شش نفر کارمند تمام وقت در دفتر مرکزی FAO در رم فعال است . تمهیدات برگزاری جلسه ها ، تکمیل گزارش های مربوط به دستور کار و نظارت بر امور اولیه آن توسط این دبیرخانه انجام می پذیرد . علاوه بر آن تنظیم گزارش های هر جلسه پیش از خاتمه آن و رفع نکات مبهم آن (به نحوی که مواد اجرایی مشخصاً قابل پیگیری باشد) جزو وظایف دبیرخانه است . کمیته های کدکس به ۴ دسته یعنی کمیته موضوعات عمومی ، کمیته کالاها و فرآورده های غذایی ، کمیته های کاری بین الدول و کمیته های هماهنگ کننده طبقه بندی می شود .

۱. کمیته های موضوعات عمومی

در این قسمت ۹ کمیته وجود دارد که با سایر کمیته ها نیز مرتبط میباشد این کمیته ها عبارتند از : باقیمانده آفت کشها - سیستم بازرسی و صدور گواهی برای مواد غذایی وارداتی و صادراتی - باقیمانده داروهای دامی - نشانه گذاری مواد غذایی - روشهای آزمون ونمونه گیری - اصول کلی - افزودنیها و آلوده کننده های مواد غذایی - بهداشت مواد غذایی .

۲. کمیته های فرآورده های غذایی

در این قسمت ۱۲ کمیته وجود دارد که عبارتند از میوه جات و سبزیجات فرایند شده - روغنها و چربیها - میوه جات و سبزیجات تازه - آبهای معدنی طبیعی - فرآورده های کائو و شکلات - ماهی و فرآورده های آن - شکر - شیر و فرآورده های آن - غلات ، حبوبات و بقولات - پروتئینهای گیاهی - سوپها و آبگوشتهای مغزی .

۳. کمیته های کاری بین دولتی

در این قسمت ۳ کمیته فعال میباشد که عبارتند از : مواد غذایی حاصل از تکنولوژی زیستی (بیو تکنولوژی) - خوراک دام - آبمیوه و سبزیجات

۴. کمیته های هماهنگ کننده و منطقه ای

وظایف این کمیته ها ایجاد هماهنگی در فعالیتهای کشورهای هر منطقه میباشد . در این قسمت ۶ کمیته منطقه ای وجود دارد که عبارتند از : کمیته منطقه ای آسیا - کمیته منطقه ای اروپا - کمیته منطقه ای خاور نزدیک - کمیته منطقه ای افریقا - کمیته منطقه ای آمریکای لاتین و کارائیب - کمیته منطقه ای آمریکای شمالی و اقیانوسیه

دبیرخانه استانداردهای غذایی کدکس ، اسناد مربوط به استانداردها را بر حسب نیاز و درخواست به سازمان ها و تشکل های مربوط به مصرف کنندگان در سطح بین المللی توزیع می نماید . هدف دبیرخانه آن است که از این طریق اسناد مذکور به نهادهای مصرف کنندگان در داخل این کشور برسد . اولین و مهم ترین هدف مقام ها و متخصصانی که مبانی اولیه و جهت گیری کنفرانس ها و برنامه های مشترک FAO,WHO و همچنین استانداردهای موادغذایی را پایه ریزی کردند ، حفظ سلامت و تندرستی مصرف کنندگان و تجارت منصفانه موادغذایی بوده است .

وضعیت فعلی کدکس در جهان

تعداد کشورهای عضو کدکس ۱۶۵ کشور میباشد و تعداد استانداردها و آئین کارهای تدوین شده عبارتند از : استاندارد های مواد غذایی (۲۳۷) ، افزودنیهای مواد غذایی (۱۰۰۵) ، ارزیابی باقیمانده آفت کشها (۱۸۵) ، حد مجاز آفت کشها (۳۲۷۶) ، راهنماها و آئین کارهای بهداشتی (۴۱) ، راهنمای حد آلوده کننده ها (۲۵) ، ارزیابی باقیمانده داروهای دامی (۵۴) .

وضعیت کمیسیون کدکس غذایی ایران

جمهوری اسلامی ایران از اعضای قدیمی و پیشتاز در کمیسیون کدکس بوده است و بر اساس قوانین کشور موسسه استاندارد به عنوان مرکز تماس وزارتخانه ها و سازمانهای ذیربط ایران با کدکس جهانی شناخته می شود . دستورالعمل شورای هماهنگی «کدکس» غذایی ایران به همت دفتر سازمانهای بین المللی و منطقه ای و با همکاری وزارت بهداشت ، درمان و آموزش پزشکی ، وزارت صنایع ، موسسه استاندارد و تحقیقات

صنعتی ایران، وزارت بازرگانی و وزارت علوم، تحقیقات و فن آوری، و رئیس موسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران در یکصد و یکمین جلسه شورای عالی استاندارد تهیه و به تصویب رسید.

نخستین طرح شورای کدکس در سال ۱۳۶۳ از سوی مدیریت غذایی و کشاورزی موسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران تهیه و منتشر گردید. اولین اساسنامه آن در سال ۱۳۶۶ تهیه و در سال ۱۳۶۸ طی نامه ای از سوی مدیریت وقت موسسه نتیجه امر به اطلاع وزارت امور خارجه و وزارت کشاورزی رسیده و خواستار کمک‌هایی جهت استقرار دبیرخانه و محلی برای تشکیل جلسات کمیته های فنی و کتابخانه ای جهت نگهداری مدارک فنی شده بود. شورای هماهنگی کدکس غذایی ایران در طول ۲۷ نشست که در آن سالها در ۱۶ گروه مختلف برگزار کرد اقدامات چشمگیری را انجام داد. بطوری که به عنوان اولین کمیته ملی کدکس در منطقه آسیا از سوی مدیر اجرای کدکس مورد تشویق قرار گرفت. با توجه به بحث WTO و نیز مسائل ایجاد شده از سوی اتحادیه اروپا برای کشور و نیز به کارگیری معیارها و استانداردهای بین المللی در تبادلات مواد غذایی مجدداً فکر تشکیل شورای کدکس غذایی ایران از سوی دیگر سازمانها نظیر وزارت جهاد کشاورزی، سازمان دامپزشکی و وزارت بهداشت ایجاد شده و سرانجام منجر به تدوین اساس نامه جدید گردید که در یکصد و یکمین شورای عالی استاندارد به تصویب رسید.

تعداد کمیته های فنی تشکیل شده ۱۹ کمیته میباشد و سازمانهای مسئول تشکیل آنها عبارتند از: وزارت جهاد کشاورزی (۹ کمیته)، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی (۲ کمیته)، وزارت بازرگانی (۱ کمیته)، موسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران (۷ کمیته) علاوه بر تشکیل کمیته های فنی، سایر اقدامات انجام شده بشرح زیر است:.

- شرکت در جلسه های کمیسیون ملی کدکس غذایی ایران به منظور هماهنگی، سیاست گذاری و مشارکت در تصمیمات متخذه
- ارائه نظرات کارشناسی در جلسه های برنامه ریزی و هماهنگی کدکس

- ایجاد هماهنگی درون و برون سازمانی

- دریافت، بررسی و تحلیل و پردازش اطلاعات به دست آمده از منابع بین المللی

- مطالعه روشهای متخذه در سطوح بین الملل قوانین مواد غذایی و امکان تقریب و تطبیق آنها با قوانین ملی

- مطالعه و شناسایی موسسه ها و سازمانهای پیشروی و ارتباط با آنها جهت ارتقاء و تسهیل روند فعالیتهای کمیته های فنی

- برگزاری اجلاسها و نشست های آموزشی با استفاده از کارشناسان مجرب بین المللی

- تعریف و تدوین و اجرای پروژه های متعدد مرتبط با کدکس با مشارکت سازمانهای بین المللی و دستگاه های ذیربط اجرایی و تلفیق رویکردهای تخصصی طرح های کدکس با سایر طرح ها به ویژه طرح های همکاری های فنی با سازمان های بین المللی

- انعکاس وقایع بین المللی در خصوص کدکس و بررسی حضور موثر نماینده کمیته فنی مربوطه در اجلاس ها

- بررسی و ارزیابی نحوه مشارکت فعال در تدوین استانداردها و قوانین کمیسیون کدکس آلمان تاکنون ۲۳۸ استاندارد غذایی و کشاورزی را تدوین نموده است. ایران ۴۲ استاندارد بین المللی را عیناً به عنوان استاندارد ملی پذیرفته و در تهیه استانداردهای سایر فرآورده های غذایی و کشاورزی از استانداردهای مدون سازمان استفاده نموده است.

لزوم رعایت استانداردهای کدکس در تجارت جهانی

با توجه به حجم و ارزش بالای مبادلات مواد غذایی، یکی از مهمترین اصول در زمینه ورود مواد غذایی به کشورها، سالم بودن آنها جهت مصرف است. از این رو مواد غذایی وارداتی نباید خطری از نظر بهداشتی برای مصرف کنندگان و حتی حیوانات و نباتات داشته باشد.

کدکس تجارت ها را تسهیل می کند و هیچ مانع یا محدودیت غیر ضروری را در راه تجارت بوجود نمی آورد. کدکس از مجموعه قوانین و مراحل خاصی پیروی می کند و دولت ها از حق پذیرش یا عدم پذیرش استانداردهای تدوین شده در قالب کدکس برخوردارند.

فائو از طریق کمیسیون کدکس و همکاری فنی با کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه در جهت تسهیل تجارت و ارتقای کیفیت و ایمنی محصولات غذایی مورد مصرف داخلی و صادراتی گام بر می دارد و اهدافی چون هماهنگی و شفافیت استانداردهای غذایی ملی و اجرای نظام های بازرسی و گواهی واردات و صادرات را دنبال می کند.

این کمیسیون تجار مواد غذایی را به پذیرش داوطلبانه رویه های اخلاقی به عنوان روشی مهم جهت حمایت از سلامت مصرف کنندگان و ترغیب روندهای منصفانه در تجارت مواد غذایی دعوت می کند. برای رسیدن به این هدف، کمیسیون «مجموعه قوانین اخلاقی برای تجارت بین المللی مواد غذایی» را منتشر نموده که در استانداردهای غذایی کدکس آمده است.

با وجود یک اقتصاد جهانی باز و در حال گسترش، تسهیل تجارت جهانی، تقاضای رو به افزایش مصرف کننده، رشد علم و تکنولوژی غذا و بهبود انتقال و ارتباط، تجارت جهانی غذاهای تازه و فرآوری شده در حال افزایش است. دسترسی کشورها به بازارهای صادرات غذا بستگی به ظرفیت و توانایی آنها در بررسی نیازهای ضروری و اساسی کشورهای واردکننده دارد. ایجاد و حفظ تقاضا برای محصولات غذایی آنها در بازارهای جهانی بستگی به اعتماد واردکنندگان و صادر کنندگان به انسجام سیستم های غذایی آنها دارد.

آینده و کدکس

تصوری از جهان بدون استانداردهای غذایی کدکس امری مشکل است. تقاضای مصرف کنندگان، به رسمیت شناخته شدن از سوی WHO، شرکت روز افزون در جلسه های کدکس و همچنین مشارکت گسترده کشورهای در حال توسعه نشانگر فعال بودن کمیسیون است. تحولات علمی در زمینه مواد غذایی، تحول دیدگاه های مصرف کنندگان، نگرش جدید به کنترل مواد غذایی، تحول نقش دولت و مسئولیت های صنایع غذایی و تحول کیفی مواد غذایی و مفهوم ایمنی غذایی، کمیسیون را در آینده با چالش های جدیدی مواجه خواهد کرد و وضع استانداردهای جدید را الزامی خواهد نمود.

روش ها و مفاهیم جدید در کنار سلامت غذایی و حمایت از مصرف کنندگان بطور مداوم، نگرش جدیدی را نسبت به مسیر فعالیت های کمیسیون در آینده بوجود خواهد آورد. به هر حال می توان اذعان داشت که استانداردهای غذایی کدکس به عنوان یکی از بهترین و فوق العاده ترین دستاوردهای بشر در قرن بیستم به حساب می آید.